

STANKOVÁ, Mária: LITERÁRNA KRITIKA V SLOVENSKÝCH MÉDIÁCH VČERA, DNES A... Bratislava: Univerzita Komenského, 2021. 246 s.

Viliam Nádaskay

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.2.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4087-5824>

Názov monografie Márie Stankovej *Literárna kritika v slovenských médiách včera, dnes a...* naznačuje širokú tému: výskum obsiahleho komplexu literárnej kritiky vo všetkom, čo možno považovať za médium, navyše v maximálne otvorenom časovom zreteli. Autorka ho v predhovore a úvode rozmení na viacero tém: teoretický opis funkcií literárnej kritiky a publicistiky a ich slovenských dejín, analýzu troch literárnych časopisov a troch denníkov v rokoch 1967 a 2017, analýzu čitateľstva kritiky (na základe dotazníka) a súčasných aj budúcich foriem literárnej kritiky. Takto naznačený záber predpokladá dôsledný a hĺbkový prieskum slovenskej literárnej kritiky v časopisoch a masových médiách.

Prvé dve kapitoly *Literárna kritika a Literárna publicistika* obsahujú na jednej strane podstatné východiská, na druhej strane sú utopené v rozprave málo podstatnej pre hlavnú tému knihy. Pokus obsiahnuť všetky možné zretele literárnej kritiky skôr odhaľuje slabé miesta vo vymedzení výskumného zamerania. Autorka opisuje napríklad koncepty hybridizácie a de-elitizácie literárnej kritiky, s ktorými pracuje aspoň letmo v kapitole o čitateľstve a súčasných formách kritiky, ale tiež predostiera problémy objektivity a subjektivity, vedeckosti a nevedeckosti či ducha redakcie, vymenúva funkcie literárnej kritiky, venuje sa typológii kritických osobností. Tieto východiská ostávajú ďalej prítomné skôr ako nápady a možnosti,

M. Stanková ich len málokedy zapája do výkladu pri konkrétnych prípadoch a dátach.

Problémom je množstvo nadbytočných pasáží a sporných vyjadrení. Autorka napríklad venuje nemálo priestoru exkurzu do rôznych polemík v slovenskej literatúre (strany 57 – 62) bez toho, aby ho vztiahla k hlavnému výkladu. Nie som si istý, či stačí letmá zmienka (strana 63) o tom, čo sa dnes považuje za polemiku, ktorú navyše autorka stotožňuje s diskusiami na verejnosti, v rozhlase alebo na sociálnych sieťach. Sporí sa možno na viacerých miestach prvých dvoch kapitol, ale aj pri samotnej výskumnej hypotéze: autorka sa pokúša „vysvetliť skutočnosť, že hranica sa posunula a dnes sú to práve médiá – i denníky a časopisy, ktoré dávajú priestor kvalitnej literárnej kritike“ (strana 47). V súlade s názvom knihy hovorí o literárnej publicistike ako o súčasťi masmediálnej komunikácie – výklad však neudrží v tejto línii, keďže na nasledujúcich stranách pri ďalšom exkurze do histórie slovenskej literárnej publicistiky píše prakticky len o literárnych časopisoch a etablovaných, akademických a kánonických literárnych kritikoch. Je zjavné, že aj pojem médiá používa voľne: raz ako to, čo si čitateľ predstaví ako synonymum pojmu masmédiá, v tomto prípade denníky, týždenníky, televízia, rozhlas a internet, inokedy pod médiá v striktnom zmysle slova zaraďuje i špecializované literárne časopisy. Právom možno očakávať najmä rozbor často opomínanej knižnej

publicistiky v masmediálnom priestore, ktorý sa, podľa pojmového aparátu autorky, významuje zrozumiteľnosťou a prevažuje v ňom marketingová funkcia. V ďalších analytických kapitolách sa však ukazuje, že „slovenské médiá“ v názve sú pomerne ohraničeným, štandardným a v kontexte anticipovanej témy nie celkom výpovedným pojmom.

Jadro práce tvoria dve kapitoly, Literárna kritika včera a Literárna kritika dnes, zamerané na opis literárnokritickej činnosti časopisov a denníkov z rokov 1967 a 2017. Nejde o rozsah päťdesiatich rokov vývinu slovenskej literárnej kritiky, ale o dva konkrétne roky. Je kuriózne, že autorka volí takýto prístup, ignorujúci literárny vývin polstoročia, a na jeho základe si trúfa zovšeobecňovať. „Včera“ tu zastupuje rok 1967, ktorého výber autorka zdôvodňuje ako čas špecifickej a zároveň reprezentatívnej situácie – to však nič nemení na tom, že v turbulentnom 20. storočí ide iba o jednu podobu literárneho života na Slovensku a ani náhodou nezastúpi „na báze synekdochickej zámery *pars pro toto* druhú polovicu dvadsiateho storočia“ (strana 68). „Kvantitívno-kvalitatívny výskum“ (strana 68) vychádza z čítania jedného ročníka literárnych časopisov *Mladá tvorba*, *Romboid* a *Slovenské pohľady* a troch denníkov *Práca*, *Pravda* a *Smena*. Prečo si vyberá práve tie, naznačí potmehúdsky v poznámke 203, keď píše, prečo neanalyzuje časopis *Kultúrny život*: „Vzhľadom na to, že tento časopis vychádzal ako týždenník, čo by znamenalo napríklad nepomerne viac vzoriek oproti ostatným skúmaným časopisom, nebol do výskumnej vzorky zaradený“ (strana 68). Toto je aspoň trochu pochopiteľné, pokiaľ ide o rok 1967, no nedáva to zmysel pri analýze roku 2017, pretože tým autorka, v knihe zjavne dbajúca na dáta, neberie do úvahy väčšie množstvo periodík a ich rozmanitejšiu profiláciu. „Kvalitatívne“ nejde o nič mimoriadne: autorka opisuje, čo sa v daných médiách v danom roku písalo, kto, o akých knihách, v akých rubrikách. Vynecháva však opis toho, ako a o akých knihách sa písalo, ak si odmyslíme banálne a nič nehovoriace konštatovania ako v prípade denníku *Práca*: „Jazyk

recenzií bol skôr publicistický, než vedecký, poetický či esejistický, ako to bolo v prípade časopisov. Recenzie boli, pochopiteľne, stručnejšie, viac orientované na kontext (v zmysle osvetlenia vzniku knihy a zoznámenia čitateľov s autorom), neboli však reproduktívne. Hoci boli kratšie, recenzenti sa v nich pokúšali priblížiť čitateľom danú knihu, na čo využívali hodnotenia a interpretáciu, nie povrchný opis“ (strany 96 – 97).

Podložie monografie stojí na solídnom východisku: kvantita nám môže v istom zmysle nabúrať myslenie o literatúre, o komplexe literárnej prevádzky, môže byť vhodným doplnkom ku kvalitatívnemu a k prípadovému výskumu. Autorka však kvantitatívnym uvažovaním o literárnej kritike spravidla len enumeruje mená kritikov (kto, kde a občas koho recenzoval) a autorov (kto, kde a občas kým bol recenzovaný), zahľucuje čitateľa číslami, percentami a grafmi, autorka často nedokáže vyvodiť relevantné závery. Na čo je dobré vedieť, že v roku 1967 publikovalo osem kritikov v dvoch analyzovaných literárnych časopisoch a vo všetkých troch jeden; že percentuálne sa v časopisoch nachádzalo dvadsať percent kritiky; že šestnástim knihám sa venovala pozornosť v dvoch z troch časopisov; v akom podiele sa venovala kritika domácej, českej a prekladovej literatúre (strany 90 – 92), ak závery, ktoré autorka na základe čítania formuluje, sú prázdne, intuitívne a, paradoxne vzhľadom na demonštrované množstvo materiálu, často nekonkretizované? Jeden príklad za všetky: „Treba povedať, že z formálneho hľadiska boli všetky uverejňované texty na relatívne vysokej jazykovej i štylistickej úrovni. Kritici a prispievatelia vyjadrovali svoje názory jasne a niekedy i ostro, čo však neznamená automatické osočovanie, útoky či urážanie. Žánrové hľadisko bolo pre literárnokritické texty prvoradé – v glosách boli autori ostrejší, útočnejší, stručnejší, sústredili sa na pointu; v recenziách vysvetľovali i kontext, opisovali a hodnotili dané dielo a jasne predkladali svoje názory, hoci i poetickjším jazykom; napokon, v rozsiahlejších literárnokritických statiach sa kritici i vedci venovali všeobecnejším otázkam,

218 ich hodnotenia často presahovali rámce kritiky a pohybovali sa napríklad v oblasti lingvistiky a filozofie“ (strana 92). Paušálne odbaňuje závery aj v analýze denníkov a periodík v roku 2017. Na jeho príklade opäť vyvodzuje svojské závery: kvalita denníkových recenzií je porovnateľná s časopiseckými, hoci recenzií vyšlo v denníkoch oveľa viac ako v roku 1967, no kvalitatívny posun nebaďať, zároveň si všíma, že v denníkoch publikovalo viacero etablovaných „akademických“ kritikov (strany 131 – 135). V nich sa potom utopia aj potenciálne zaujímavé, no nerozvinuté body uvažovania, napríklad literárna cena Anasoft litera a knihy na ňu nominované ako jeden z mála prienikov časopiseckej a denníkovej kritiky.

Šiesta kapitola je venovaná literárnej reflexii na internete. Jej premisou je, že skutočnosť, že „kritikom môže byť teoreticky každý, znamená, že kritika nezomiera, práve naopak“ (strana 155). M. Stanková sleduje niekoľko kritických prejavov v priestore internetu: hodnotenia kníh na weboch kníhkupectiev, knižné blogy a takzvaný bookstagram, knižné odporúčania influencerov na sociálnej sieti. Poskytuje modelové príklady, opisuje funkcie a dynamiku publikovania na týchto platformách, no ďalej sa nezamýšľa nad ich implikáciami. Nie je tvrdenie, že kritikom môže byť každý, len prejavom dôrazu na individualizáciu, na zrovnoprávňovanie názoru profesionála a amatera, ktorému poskytuje živnú pôdu internet, či je dokonca jeho podstatou? Nie je pre literárnu kritiku vari kľúčová osoba kritika, ktorý ručí svojím menom a skúsenosťami a sleduje kritickou činnosťou (v akejkolvek forme) nejaký cieľ, prípade nie je príznaková práve jeho absencia a anonymita? Prevažujúce ciele v kritickej reflexii by bolo možné určiť napríklad podľa publikačnej platformy: blog je decentralizovaný, personálny; booktube je edutainment; bookstagram je marketing a sebaPROPAGÁCIA; diskusia a hodnotenia na weboch kníhkupectiev sú anonymné, diskusné a marketingové; literárne časopisy tvoria hodnoty a kánon, sú konzervatívne, polemické, autoritatívne; recenzie v novinách je informatívna, marketingová.

Kým pri denníkoch a časopisoch hovorí M. Stanková skôr o profilových vlastnostiach jednotlivých médií a žánrových nastavení namiesto osôb literárnych kritikov a ich hodnotových svetov, práve pri literárnokritických prejavoch na internete by sa azda žiadalo venovať viac pozornosti faktu, že jednotlivé platformy zásadne určujú funkciu, formu a neraz aj obsah kritického prejavu. Autorka nazýva tieto prejavy „nižšou úrovňou literárnej kritiky“ (strana 171) – je teda na mieste pýtať sa, čo je na nich vlastne literárne a čo kritické. Bolo by zaujímavé s ohľadom na to analyzovať i okolnosti pôsobenia takejto „kritiky“, a to hlbšie než v rovine formálnych prejavov, ako to autorka robí v prípade influenceriek Veroniky Cifrovej Ostrihoňovej, Kristíny Tormovej či Jany Šlinskej, kde sa vyslovene ponúka analýza ich profesionálneho pozadia, komunikačnej stratégie, výberu kníh, ich čitateľstva a rozsah a spôsob hodnotenia kníh. V tomto prípade by sa do výkladu dala zapojiť aj skoršia žánrová odbočka: posty na sociálnych sieťach by bolo možné vnímať ako aktualizáciu kratších žánrov kritiky, ktoré, aj podľa autorky, existovali dokonca aj v roku 1967. Hoci z celej monografie je táto kapitola tou najzaujímavejšou a najprínosnejšou, je stále náčrtom nápadu. Dokazuje to aj množstvo faktografických a pravopisných chýb: skomolenie občianskeho mena youtubera Goga (strana 156) či názvu internetového časopisu *Platforma pre literatúru a výskum na Platforma pre výskum literatúry* (strana 159), ktorému navyše na inom mieste chybné prisudzuje organizovanie podujatia Literárny kvocient (strany 62 – 63), booktuby namiesto booktube (slovo zložené z book + YouTube by malo zostať v jednotnom čísle, ide o jednu komunitu v rámci internetovej platformy; strana 160), nepoužiteľná definícia blogu z pera Pavla Rankova, ktorú možno napasovať na akýkoľvek webový obsah (strana 161), nesprávna doména webu goodreads.sk namiesto .com (strana 164), prekrstzenie monografie Jiřího Trávnicka *Čtenáři a internauti* na *Čtenáři a argonauti* (strana 165), nerozlišovanie medzi databázou Giphy a formátom .gif (strana 168), označenie amerického prezidenta

za „prvého muža USA“ (strana 173). Nevedno, prečo autorka nebola schopná overiť si pravopis a fakty dostupné skutočne na dosah ruky či zamyslieť sa nad vhodným použitím definícií a fráz – nemožno sa však čudovať, že vo výslednej monografii chyby zostali, keďže podľa tiráže nemala redaktora ani korektora. Tí by možno zastavili autorku aj pri jej ťažkotonážnych autocitáciách či upravili citačnú normu na takú, ktorá by umelo nerozširovala rozsah monografie (celé bibliografické záznamy jednotlivých článkov pri každej zmienke).

Súčasťou monografie je aj dotazník Literárna kritika v 21. storočí a s ním súvisiaca kapitola Literárna kritika a čitateľa. Dotazník vyplnilo 985 respondentov vo veku 18 až 26 rokov, všetko študenti Filozofickej a Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského. Na spracovanie ankety musela autorka zrejme vynaložiť markantné úsilie, ale platí pre ňu vyššie povedané: vymenúva, ale neinterpretuje. Prislúchajúca kapitola o čítateľstve je súhrnom údajov a čísel, kde-tu vypichnutím zaujímavostí, ale bez akýchkoľvek otázok či problematizácie. Keďže poskytuje celý dotazník aj s odpoveďami ako prílohu v závere, čitateľ si ho môže sám vyhodnotiť a usúdiť, že úzka, arbitrárne zvolená výskumná vzorka má širšiu definíciu literárnej kritiky, jej žánrov a autorov a odkláňa sa od tradičných médií a inštitucionalizovanej kritiky k bookstagramu a čitateľským hodnoteniam na

internetu. Navyše sa podľa dotazníka dá vyvodiť záver, že táto vysokoškolsky vzdel(á)vaná skupina má pomerne laxné čitateľské návyky (pozri graf pri otázke 10, strana 224), má problém usúdiť, kto je súčasný literárny kritik, ba priam kto vôbec je literárny kritik.

Všetka moja kritika by azda vôbec nemusela existovať, ak by sa autorka zamerala na to, čo sľubuje názov a na čo priebežne navádza výklad: na analýzu literárnokritických novinárskych prejavov v denníkoch, periodikách pre širšiu verejnosť a na internete. Išlo by možno o zaujímavé vykročenie z bežného uvažovania o literatúre neraz limitovaného v odborných periodikách a akademickom okruhu, ktoré by opisalo širšie, neodborné, zážitkové a trhové uvažovanie o knihách, prípadne dynamiku medzi týmito dvomi prostrediami. Namiesto toho vznikla monografia, za ktorou je pravdepodobne nemalé čitateľské a rešeršné úsilie, ale málo prínosnej substancie, keď sa autorka pokúša opísať kvalitu pomocou kvantít. Napokon, v kapitole o kritike v roku 1967 cituje slová Jána Beňa k inventúre literárnej kritiky, ktoré vysvetľujú, prečo súpis a hierarchia aktívnych kritikov vôbec vznikli: „Nielen pre dokumentáciu – nechceme konkurovať bibliografom – ale skôr preto, aby sa mohlo čítať trochu aj medzi riadkami názvov, mien a údajov“ (strana 80). Vo vzťahu k recenzovanej monografii to znie ako solídne odporúčanie.

Mgr. Viliam Nádaskay, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: Viliam.Nadaskay@savba.sk